

UDK 323 (497.1)
94(497.1):[327:323]

Primljeno: 20. 08. 2019.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Izet Hadžić

RASPAD SFRJ I PONAŠANJE KLJUČNIH POLITIČKIH ELITA

U ovom radu autor analizira ključne političke faktore i političke događaje koji su doveli do raspada SFRJ. Reakcije u Sloveniji, Hrvatskoj i Makedoniji na pritiske Srbijanske političke elite, kao i reakcije u Bosni i Hercegovini u ovom periodu. Odgovornosti političke elite BiH prema SFRJ a i prema BiH, odnosno građanima BiH dovodi do referenduma o neovisnosti BiH. Raspad Jugoslavije, međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine predstavljaju u savremenoj povijesti značajne historijske političke događaje koje je teško u potpunosti istražiti. Autor ističe značaj demokratske, civilizirane borbe političkog vodstva Bosne i Hercegovine i međunarodnog priznanja kroz rezolucije UN za očuvanje dežave Bosne i Hercegovine, kao i ponašanje političkih elita.

Ključne riječi: političke elite; SFRJ; Bosna i Hercegovina; referendum; međunarodno priznanje

RASPAD JUGOSLAVIJE

Jugoslavija se raspala 1991. godine, prije 28 godina, a priča o njenom raspadu, kao i o odgovoru međunarodne zajednice na nasilje koje je bilo tragični dio tog raspada, još uvijek je relevantna i ne sasvim istražena, mada pretraživači navode da je na ovu temu objavljeno više od 600 radova. Zbog nedostupnosti i nemogućnosti korištenja adekvatnih izvora, često je prisutan osjećaj nedovoljno argumentovanog pisanja i nedovoljne istraženosti problema. Građani zemalja sljednica Jugoslavije još uvijek žive s posljedicama tih događaja, a što je i najviše izraženo u Bosni i Hercegovini.

Treći val transformacije nedemokratskih režima započet sedamdesetih godina u južnoj Europi doživljava svoj vrhunac rušenjem Berlinskog zida i urušavanjem socijalističkih režima, a što je započelo sa Gorbačovljevom Perestrojkom. U takvim okolnostima oblikovali su se i novi međunarodni odnosi u kojima su dominantnu ulogu odnosno ulogu globalnog lidera preuzele SAD. S geopolitičkog aspekta raspad SSSR-a značio je samo uvod u grčevitu borbu za njegovo ponovno okupljanje na drugačijim osnovama, uz dva izrazita politička/geopolitička naglaska: neprežaljen gubitak širokog izlaza na Baltik i Crno more¹ i stvaranje barijere prema islamskom svijetu na jugu/jugoistoku Europe od evropske Rusije. Ujedinjenje Njemačke kao prvorazredne evropske regionalne sile aktiviralo je stare suprotnosti s Francuskom i Velikom Britanijom, što će se u konačnici odraziti i na odnos velikih sila prema raspadu Jugoslavije. (Pavić 1998: 90)

Istočni blok (*Eastern Bloc*), rjeđe Komunistički blok ili Sovjetski blok, naziv je koji se koristi za grupu komunističkih država koja je u drugoj polovini 20. vijeka postojala u današnjoj centralnoj i istočnoj Evropi². Blok je u formalnom smislu bio organiziran preko ekonomske organizacije Savjet za uzajamnu ekonomsku pomoć (SEV), ustanovljene 1949. godine, te vojne organizacije Varšavski pakt, uspostavljene 1955. Blok je prestao postojati neposredno pred raspad SSSR-a, nakon revolucija 1989. godine, kada su u zemljama istočne Evrope uspostavljeni antisovjetski i antikomunistički režimi.

Istočni blok se urušio iz brojnih razloga: državno gospodarstvo koje nije omogućavalo razvoj, nepostojanje i gušenje ljudskih sloboda koje je pratila indoktrinacija,

¹ U prvim mjesecima 2014. godine Rusija je okupirala Krim i započela rat na istočnim granicama Ukrajine, kako bi povratila svoj prevalentan uticaj na Crnom moru.

² Činio ga je Sovjetski Savez i države gdje su uspostavljeni komunistički prosovjetski režimi: Poljska, Čehoslovačka, Mađarska, Rumunija, Bugarska te Njemačka Demokratska Republika. Jugoslavija i Albanija su obje izašle iz Istočnog bloka - Jugoslavija zbog raskola Tita sa Staljinom 1948. godine, a Albanija zato što se tokom kinesko-sovjetskog raskola opredijelila za maoističku NR Kinu.

neriješeno nacionalno pitanje. Nadalje, socijalizam nije sišao s povijesne pozornice samo zbog toga što je svojim pogreškama bio istrošen, već se pokazao neprirodnim i povijesno pogrešnim projektom. Taj događaj i svijest o njemu od epohalne je važnosti za svijet u kojem živimo (Dujčić 1993: 11). Totalitarni i autoritarni poreci od demokratskih se razlikuju po temeljnom obilježju a to je pretendiranje vladajućih elita na sveobuhvatnu, totalnu vlast, isključivanje velikih dijelova stanovništva iz vlasti i represivni način vladanja. Slom komunističkog projekta rezultirao je raspadom sovjetske, jugoslavenske i čehoslovačke federacije.

U vrijeme rušenja Berlinskog zida podižu se balkanski zidovi. U vrijeme ujedinjenja različitosti u Evropi, jugoslovenska različitost se razjedinjuje. Krajem 1990. godine CIA je pripremila izvještaj³ koji je bio procjena situacije u Jugoslaviji. Prema ovoj procjeni, Jugoslavija je trebala prestati funkcionirati kao savezna država unutar jedne i raspasti se unutar dvije godine. „Do sada se nije pojavio nikakav panjugoslavenski politički pokret koji bi popunio prazninu nastalu kolapsom titoističke vizije jugoslavenske države – a niti će“. Taj zaključak odnosio se i na saveznog premijera Antu Markovića, čija su reformska dostignuća smatrana „uglavnom iluzornim“. Sve alternative raspadu, pogotovo konfederalni plan koji su u to vrijeme predlagale Slovenija i Hrvatska, morale su biti poražene zbog protivljenja Srbije koja se bojala gubitka utjecaja. Zapravo, manevarski prostor Srbije bio je toliko ograničen da je njeno vodstvo bilo u mogućnosti ‘spasiti’ jedinstvo srpskog naroda samo pod cijenu građanskog rata odnosno agresije Srbiji lojalne JNA na druge republike. Takav sukob smatran je pogotovo vjerovatnim na Kosovu, gdje su već postojali znakovi tinjajućeg „dugotrajnog oružanog ustanka Albanaca“. „Najvjerojatniji scenarij za međurepubličko nasilje“, prema CIA, bio je onaj prema kojem „Srbija, potpomognuta nezadovoljnim srpskim manjinama u drugim republikama, krene prema aneksiji osporavanog teritorija unutar velike Srbije, s masovnim ubijanjem, protjerivanjem i krvavim razmjenama stanovništva. Iskušenje za ulazak u takve avanture rast će tijekom perioda pokrivenog ovom procjenom“⁴. Dakle, izvještaj je predviđao raspad Jugoslavije i građanski rat. Jugoslovenska federacija bliži se svome kraju, jer su pri kraju i rezerve političke volje za njeno očuvanje.

“Mnogobrojne rasprave i analize objašnjavajući uzroke raspada Jugoslavije navodile su nemali broj razloga koji se mogu svesti pod argumente ekonomske krize,

³ “From ‘National Communism, to National Collapse’, US Intelligence Community Estimative Products on Yugoslavia, 1948-1990. NIE, National Intelligence Council, 15-90, 18. 10. 1990; http://www.dni.gov/nic/NIC_foia_yugoslavia.html

⁴ CIA, ‘Yugoslavia Transformed’, 1. 10. 1990, str. 1–23. Glavni zaključci procjene procurili su u to vrijeme u medije. (Binder 1990: 7)

nacionalizma, kulturnih razlika jugoslavenskih naroda, promjena u međunarodnoj politici, uloga različitih ličnosti u stvaranju i razaranju jugoslavenske države, strukturno-institucionalnih razloga, te ideološkog argumenta. Raspad Jugoslavije je rezultat više razloga i nemoguće ga je reducirati na bilo koji od navedenih već je sve razloge potrebno sagledati u cjelini i to kroz percepciju političkih aktera, njihovih vjerovanja, te interpretacija realnosti, prošlosti i budućnosti. Analiza percepcija mora biti dopunjena detaljnom analizom interakcije među percepcijama (odnosno relevantnim političkim akterima) te konteksta u kome se zbilja politička akcija.“ (Stanković Pejnović 2010: 602)

Bivša Jugoslavija bila je višenacionalna socijalistička federacija. Postoji mišljenje da su jugoslavensku višenacionalnu zajednicu razorili agresivni nacionalizmi, duboko povijesno utemeljene vjerske napetosti i mržnje. Jedan od onih koji zastupao tu tezu bio je posljednji američki ambasador u Jugoslaviji Warren Zimmerman. On u svojoj knjizi tvrdi da su stradanja na Balkanu bila posljedica agresivnog nacionalizma, neizbježan rezultat duboko uvriježenih etničkih i vjerskih napetosti sa starim povijesnim katastrofama zbog čega se Jugoslavija raspala. „Smrt Jugoslavije i nasilje koje uslijedilo proizašlo je iz svjesnih akcija nacionalističkih vođa koji su zatočili, prevarili ili eliminirali svaku oporbu u njihovim demagoškim planovima“ (Zimmerman 1997: 11). Dobar poznavatelj prilika na području bivše Jugoslavije i iskusni diplomat R. Holbrooke o razlozima raspada Jugoslavije razmišlja suprotno. „Bilo je trvenja među etničkim grupama u Jugoslaviji ali ih je bilo u mnogim drugim dijelovima svijeta gdje sama mržnja nije prerasla u etničko čišćenje i građanski rat“ (Holbrooke 1998: 23).

Iako su nacionalizmi općenito postali važni u trenutku propasti socijalizma u svim bivšim socijalističkim državama, propast Jugoslavije nije bila zbog toga unaprijed određena. Nacionalizmi nisu razorili Jugoslaviju već su osnažili tokom propasti zajedničke države. Činjenica je da je sukob federalizma i unitarizma odnosno srpskog hegemonizma iz aspekta funkcioniranja države i zadovoljenja nacionalnih težnji i interesa, vjerojatno bio najveći problem Jugoslavije. U tom kontekstu je prema mnogim analizama srpsko-hrvatski odnos bio ključ opstanka Jugoslavije. Jedan od rijetkih autora koji smatra da se usprkos svemu Jugoslavija mogla održati je S. Huntington. On vjeruje da se bivša zajednička država mogla održati da su se izbori umjesto na republičkoj održali na državnoj razini. Na takav način bi političke elite bile prisiljene natjecati se za vlast u centru zbog čega bi morale razraditi multietničke i multicivilizacijske pozive biračkom tijelu (Huntington 1997: 322).

Postoje i neke teorije o zavjeri pod vodstvom Amerike, a koja je navodno imala za cilj uništenje Jugoslavije. U dokumentu po nazivom "Politika SAD-a prema Jugo-

slaviji", a koji je nosio oznaku "tajno-osjetljivo" govori se s više pojedinosti o istočnoj Evropi. Upute zagovaraju „širenje napora na promicanju ‘tihe revolucije’ i svrgavanju komunističkih vlada i stranaka“, te potom ponovnog uključivanja istočnoevropskih zemalja u tržišno usmjerenu privredu (Chossudovsky 2008: 286). Za razliku od drugih socijalističkih evropskih država, Jugoslavija je bila djelimično otvorena prema Zapadu i činilo se da je u ekonomiji pronašla put između sovjetskog socijalizma i tržišne privrede. No, raspad države je, za razliku od drugih socijalističkih država, kulminirao teškim i dugotrajnim ratom prvenstveno zbog ponašanja srbijanskih elita.

PONAŠANJE SRBIJANSKIH ELITA

Pravi uzrok raspada Jugoslavije je pokušaj stvaranja velike Srbije od strane srbijanske političke, vjerske, akademske i vojne elite predvođene Slobodanom Miloševićem, odnosno njihova ubijedenost da su se ostvarili svi preduslovi za realizaciju ovog programa. Imali su razrađen politički program, medijsku propagandu, vođu i na svoju stranu pridobijenu JNA. Kod ovakve tvrdnje valja napomenuti i to da je snaga za očuvanje Jugoslavije kod SKJ i odgovornih državnih institucija bila slaba i nedovoljna da se suprostavi organizovanoj zločinačkoj zavjereničkoj grupi na čelu sa Miloševićem. Među dokazima za ovu tvrdnju nalaze se neke neosporne činjenice:

- (a) sa više iznenadnih političkih poteza Milošević je poništio autonomije Kosova i Vojvodine i tako ukinuo Ustav Jugoslavije iz 1974;
- (b) Milošević je objavio da ‘svi Srbi moraju da žive u jednoj državi’ čime je zanemarena činjenica da su republike bile države, i time otvorio put prekrajanju granica;
- (c) hrvatski Srbi otpočeli su sa demonstracijama i drugim aktivnostima tokom 1989., tvrdeći da ‘ovo je Srbija’. Dešavalo se to prije nego što je u Hrvatskoj došlo do bilo kakvog političkog razvoja koji je mogao predstavljati opasnost za opstanak i status Srba u Hrvatskoj.

Miloševićev uspon je rezultat rada Službe državne bezbjednosti Srbije tj. moćnog policijskog aparata koji je inscenirao i organizovao mnoge događaje od kojih ćemo navesti neke:

- Prema pripremljenom scenariju Srbi se bune na Kosovu, traktorima se dovoze kamenice da se napadne policija Kosova većinom sastavljena od Albanaca, policija na te napade uzima palice i reaguje da zaštiti održavanje skupa a

Milošević nastupa sa rečenicom: “Niko ne smije da vas bije!”. Od tog trenutka Slobodan Milošević postaje narodni heroj koji štiti srpske nacionalne interese⁵.

- Obračun sa neistomišljenicima i pobjedu ostvaruje na Osmoj sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije uz pomoć policije i predstavnika JNA, koja je održana 23. i 24. septembra 1987. godine. Na sjednici je predsjednik CK SK Srbije Slobodan Milošević razriješio članstva u CK SK Srbije Dragišu Pavlovića, predsjednika beogradske partijske organizacije, a Ivana Stambolića nekoliko mjeseci kasnije⁶. Po mišljenju Nijaza Durakovića na Osmoj sjednici CKSKS sve je bilo dobro izrežirano i tu je ključnu ulogu odigrao Nikola Ljubičić, koji je već tada bio direktno u funkciji politike Slobodana Miloševića. On je imao ugled kao Titov general, kao čovjek koji je bio načelnik Generalštaba. Glasanje je bilo izrežirano. Sve je bilo lažirano. Sve je bilo, zapravo, apsolutno nedemokratski, a malo se ko smio tada drznuti i reći nešto, jer je iza svega toga stajala s jedne strane još uvijek moćna partija, vojni vrh s druge, a policija s treće strane.
- Odmah poslije Osme sjednice Milošević je smjenio uredničku ekipu u Televiziji Beograd, smjenio je direktora Politike i doveo kadrove koji će ga propagirati.
- 2. 3. 1988. pred Saveznom skupštinom u Beogradu izrežiran je skup više stotina hiljada ljudi, koji su tražili hitno rješavanje situacije na Kosovu i hapšenje Azema Vlasija. Milošević se iste večeri obratio i obećao njegovo hapšenje. Sljedeći dan je Vlasi uhapšen od strane savezne Službe državne bezbjednosti Srbije pod optužbom za “kontrarevolucionarnu aktivnost”⁷.
- 18. novembar 1988. Ušće – Državni miting ustoličenja Slobodana Miloševića. Predsjednik Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije Slobodan Milošević, obraćajući se građanima koji su dovedeni fabričkim autobusima na Ušće, rekao je: „Bitku za Kosovo mi ćemo dobiti bez obzira na prepreke koje nam se postavljaju u zemlji i van nje. Pobićemo, dakle, bez obzira što se i danas udružuju naši neprijatelji van zemlje sa onima u zemlji. A da bitku za slobodu ovaj narod dobija, znaju i turski i nemački osvajači.”⁸

⁵ <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/178246-niko-ne-sme-da-vas-bije-25-godina-od-recenice-koja-je-zavrtelaret-istorije->

⁶ Krajem 1987. Milošević uspijeva ukloniti gotovo sve protivnike u državnom i partijskom vrhu Srbije, te uskoro, nizom poteza, uspostavlja samovlast u Srbiji.

⁷ Prema izveštaju TV Beograd bilo oko 300.000 ljudi, a prema “ostalim” medijima između 30.000 i 50.000.

⁸ Prema izveštaju TV Beograd bilo oko milion ljudi, po ostalim medijima nekoliko stotina hiljada.

- Članovi skupštine Kosova bili su izloženi pritisku da glasaju za ustavne amandmane, tenkovi i borbena oklopna vozila okruživali su Skupštinu što je predstavljalo dodatno zastrašivanje tokom glasanja.
- Na Gazimestanu je, o Vidovdanu 1989. godine, održana proslava 600-te godišnjice Kosovske bitke kojoj je prisustvovalo oko milion ljudi. Neki historičari i bivši jugoslovenski političari smatraju da je tada Slobodan Milošević u svom govoru najavio raspad SFR Jugoslavije. Haško tužilaštvo je upravo taj Miloševićev govor podnijelo kao dokaz o njegovim ratnim namjerama. Tužilac Geoffrey Nice je na suđenju protumačio je da “oružana bitka, borba, nije bila isključena, čak i u tom momentu”
- Marta 1989. u roku od nekoliko dana JNA i jedinice savezne milicije na Kosovu su pohapsile nekoliko stotina ljudi⁹.
- Politička ubistva, likvidacije i atentati na političke neistomišljenike npr. Vuka Draškovića. Deset godina nakon pokušaja atentata na Vuka Draškovića Vrhovni sud je izrekao konačnu presudu na koju više ne postoji mogućnost žalbe. Bivšim pripadnicima Državne bezbednosti Radomiru Markoviću (63), Miloradu Ulemeku (41) zvanom Legija, Nenadu Iliću (35) i Branku Berčeku (33) potvrđena je presuda na po 40 godina zatvora zbog zločina počinjenog u blizini Lazarevca na Ibarskoj magistrali 3. oktobra 1999. godine, u kojem su pokušali da ubiju Vuka Draškovića, lidera Srpskog pokreta obnove.
- Ivan Stambolić ubijen je 25. avgusta 2000. godine na Fruškoj gori. Njega su oteli i ubili pripadnici tadašnje Jedinice za specijalne operacije, po nalogu Slobodana Miloševića.

Procesi decentralizacije jugoslavenske Federacije započeti su šezdesetih godina i ozakonjeni u Ustavu iz 1974. godine. Takav model organizacije države rezultirat će problemima u funkcioniranju Federacije i Saveza komunista, koji će nakon smrti Josipa Broza Tita doći do punog izražaja. Sve se otvorenije pod pritiskom krize otvarala debata koja se odvijala u dva bloka. S jedne strane, glavni zagovornici obrane Ustava i decentralizacije bili su predstavnici Hrvatske i Slovenije, dok su se predstavnici Srbije zalagali za promjenu Ustava, centralizaciju i povećanje ovlasti Federacije. Važnu epizodu u tom procesu predstavlja izvanredni 14. kongres Saveza komunista Jugoslavije (SKJ), koji je do kraja raspršio iluzije o jedinstvenom SKJ i mogućnostima

⁹ O mjerama represije na Kosovu najbolje govori podatak o Udruženju političkih zatvorenika Kosova koje ima više od 30.000 članova.

izlaska iz krize.¹⁰ Jugoslavija je nakon 14. kongresa zakoračila u vrlo neizvjesno razdoblje. Jugoslavenski ustavni sistem razoren je u maju 1991. godine kada je hrvatski predstavnik trebao preuzeti položaj predsjednika Predsjedništva SFRJ. Četiri od šest republika poštovale su Ustav i prihvatile Stipu Mesića za predsjednika, dok su srpski i crnogorski predstavnici odbili prihvatiti Odluku o imenovanju. Također, gospodarska kriza se od osamdesetih intenzivno osjećala u Jugoslaviji. Do 1985. godine stvarni prihodi stanovništva pali su za 48,4%, a do 1984. godine industrijska je produktivnost pala za 7%, dok je industrijska produktivnost u zapadnoj Europi rasla 5% godišnje u istom razdoblju. U 1984. godini broj nezaposlenih je prešao brojku od 1 milion i narastao za još 120.000 do kraja 1987. godine. U isto vrijeme, razlike između pojedinih konstitutivnih republika i autonomnih pokrajina drastično su se pojačale: stopa nezaposlenosti je varirala između 1,4% u Sloveniji do 24% na Kosovu. Gospodarska kriza pojačavala je političku krizu. Tako su se prve masovne demonstracije Albanaca na Kosovu dogodile 1981. godine, a tražilo se uspostavljanje republike. Zbog toga neki autori uzroke raspada Jugoslavije vide kao neminovan proces gospodarskih, ideoloških i političkih razlika u nacionalnim teritorijalnim okvirima (Hafner-Fink 1995). Premda nisu primarni uzrok sukoba, vjerske razlike među pripadnicima različitih nacija i konfesija ne smiju se zanemariti kao temeljni identifikacijski činilac nacionalnih i kulturno-civilizacijskih posebnosti, na putu konačnog raspada Jugoslavije kao multinacionalne i multikonfesionalne zajednice (Kukoč 1995: 940).

U to vrijeme sve više jača ekspanzionistička politika Srbije utemeljena na Memorandumu SANU, koji je napisala skupina srpskih akademika. Kao nedovršeni tekst (navodno nikada nije usvojen!?) pojavio se u obliku šapirografiranog materijala u Zagrebu u jesen 1986. godine. Dokument "fantom" imao je veliku ulogu pri raspadu Jugoslavije. Memorandum SANU je objavljen u Večernjim novostima 24. i 25. septembra 1986. u dva nastavka. U Hrvatskoj ga je objavio časopis CK SKH "Naše teme" 1989. godine. Memorandum SANU je bio osnova stvaranja svesrpskog nacionalističkog pokreta kojem je bio cilj da Jugoslaviju pretvori u Veliku Srbiju. Ciljevi su bili jasno formulirani: 1) srušiti Ustav iz 1974. godine i ukinuti elemente konfederacije, odnosno potpuno ukinuti sve one elemente i odredbe Ustava kojima su bivše republike SFRJ tretirane kao nacionalne države; 2) ukinuti pokrajine Kosovo i Vojvodinu i učiniti, kako su govorili, da „Srbija iz tri dela postane cela“; 3) stvoriti po formi federaciju, a u biti unitarnu državu koja će osigurati potpunu dominaciju Srba nad Slovencima i Hrvatima uz ukidanje crnogorske, muslimanske i makedonske

¹⁰ Posljednji 14. i prvi izvanredni kongres Saveza komunista održan je od 20. do 23. siječnja 1990. u Sava Centru u Beogradu.

nacije; 4) sve to ostvariti svim raspoloživim sredstvima uključujući i rat (Tomač 1994: 16).

Arhitekt Bogdan Bogdanović, koji je 1981. istupio iz Srpske akademije nauka i umetnosti, tako naprimjer potvrđuje da je, prema njegovom mišljenju, objavljivanje tog dokumenta izraz saučesništva određenih političkih krugova i beogradskih intelektualaca te da Memorandum predstavlja ohrabrenje i "naučno" pokriće srpskom nacionalizmu: „Takav dokument nije mogao da se pojavi bez saradnje akademika – nacionalnih vođa i pojedinih članova partije. Svakako ne Stambolićeve (...) U Beogradu je dočekan kao znak za početak trke: ‘naši intelektualci kažu nam da krenemo’. U šta? U Veliku Srbiju, razume se. U ratove za ostvarenje naših velikih ideala naše tradicije, itd.”¹¹

Ustav iz 1974. godine prenio je velike ovlasti na šest jugoslavenskih republika i dvije autonomne pokrajine u sastavu Srbije (Kosovo i Vojvodinu) i svih osam federalnih jedinica pretvorio je u neznatno asimetrične "faktore federacije" jamčeći im suverenost i jednakost. Ustav se temeljio na vladavini centralističke komunističke partije, što će sve jugoslavenske komuniste primorati da ostanu vjerni Titovom tipu federalizma, barem dok je maršal još bio živ. Čim je Tito 1980. godine umro, srbijski komunisti pokrenuli su kampanju protiv njegova Ustava. Zapravo, raspad Jugoslavije je i započeo u tom trenutku, a zaoštrio se u nizu nasilnijih faza, od kojih je svakako najvažnija dolazak Miloševića na čelo Saveza komunista Srbije (Banac 2001: 121). Kada se analiziraju nacionalni odnosi u Jugoslaviji važno je naglasiti da su Srbi, bez sumnje, u toj državnoj zajednici imali prevlast u odnosu na druge narode. Naime, od Drugog svjetskog rata Srbi su u svim etapama od nastanka Jugoslavije odlukama AVNOJ-a do njezina raspada 1991. godine imali dominantan položaj. U Federaciji su dobili Vojvodinu, u koja do poratnog protjerivanja domicilnih Nijemaca i planskog naseljavanja dinarskih Srba i Crnogoraca nikada nije bila većinski srpska. Također, dobili su Kosovo i Metohiju, a imali su i efektivnu vlast u Federaciji jer su dominirali u vojsci i policiji.

“Izdvajanje iz budžeta JNA za njezinu tehničku modernizaciju upotpunjuje predodžbu o silnom novcu koji se izdvajao u razdoblju od 1965. do 1989. godine. Tako je za tehničku modernizaciju JNA približno izdvojeno 15.826.600.000 USD, za opremanje JNA sredstvima NVO-a izdvojeno je 11.058.900.000 USD, dok je za proširenje kapaciteta namjenske industrije izdvojeno 1.258.000.000 USD. Eksperti Ministarstva odbrane Republike Hrvatske su vrijednost cjelokupne diobene mase

¹¹ Renaud de La Brosse: "Politička propaganda i projekt Svi Srbi u jednoj državi", http://www.yuistorija.com/serbian/ratovi_91_99_txt01c8.html

JNA procijenili na iznos od oko 70 milijardi USD.“ (Kovačev, Matijaščić, Petrović 2006: 130)

Kontrolirajući Jugoslavensku narodnu armiju (JNA) Srbija je pod svojom kontrolom imala vojsku s 3,5 milijuna komada modernoga pješačkog naoružanja, 3.500 tenkova, 3.760 oklopnih transporterata, 11.000 komada artiljerijskog naoružanja (100 mm i većeg), 455 borbenih aviona i kompletnu ratnu mornaricu. Nasuprot tomu Hrvatska¹², BiH, Slovenija i Makedonija pod svojom kontrolom nisu imale nijedan tenk ni borbeni avion.

Ključno za agresivnu Miloševićevu politiku bilo je to što je JNA prihvatila partnerstvo s Miloševićem. Miloševićeve prijete ratom dobile su realnu težinu kada je njegovo viđenje Jugoslavije prihvatila JNA (Marijan 2006: 41). Armija se u početku stavila navodno u odbranu Federacije da bi kasnije na stani Miloševićeva režima sudjelovala u agresiji na narode u bivšoj Jugoslaviji. Armija je ponajprije bila zainteresirana za zadržavanje svog položaja, što je u knjizi *Slučaj Jugoslavija* potvrdio i Branko Mamula, visokopozicionirani general JNA: „JNA je prihvatila velikosrpski politički i vojni koncept i izgubila jugoslavenstvo pod nogama“ (Mamula 2000: 209).

Za razumijevanje opredjeljenja JNA važno je istaknuti da su nacionalno u JNA dominirali Srbi. Srbi i Crnogorci činili su više od 70% armijskih profesionalca, iako je udio ta dva naroda u stanovništvu bivše Jugoslavije bio tek 38%. Ključno pitanje za razmatranje raspada Jugoslavije nije bilo hoće li se ona raspasti već po kojim će se šavovima to desiti: a) jesu li republičke granice nepromjenjive i b) imaju li narodi (a ne republike) pravo na samoodređenje. A sve se događalo paralelno sa uvođenjem političkog pluralizma i otvaranja mogućnosti da se republike izjasne o osamostaljenju ili ostanku u krilu Jugoslavije.

BiH NA PUTU NEOVISNE I SAMOSTALNE DRŽAVE

U Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji i Sloveniji održani su referendum o neovisnosti. U Hrvatskoj je 88,2% građana poduprla neovisnost, u Sloveniji 86% u Makedoniji 74%. Rezultati referenduma su jasno pokazali da je velika većina stanovništva poduprla neovisnost i da se izjasnila za izlazak iz zajedničke države. Tako je

¹² Stvarajući ravnotežu snaga, Hrvatska je kupovala oružje u inostranstvu, ali se odlučila i na druge metode naoružavanja. Do oktobra 1991. razoružano je 36 kasarni JNA i preko 50 manjih i većih skladišta, zarobljeno 250 tenkova, preko 500 artiljerijskih cijevi kalibra većih od 100 mm, oko 200 hiljada različitog streljačkog naoružanja. Hrvatska vojska je bila formirana. “Prvo polugodište 1991. utrošili smo u organizaciji hrvatske vojske i policije i njezinom osposobljavanju. Imali smo gotove snage od preko 120.000 ljudi i preko 200 oficira i generala u JNA s kojima smo čekali pogodno vrijeme”, sjeća se Špegelj (Delalić, Šaćić 2007).

proglašenje neovisnosti bilo legitimno i legalno na temelju procedura navedenih u republičkim ustavima. Također, odvajanje je bilo i u skladu s Ustavom Jugoslavije koji je predviđao pravo svakog naroda na samoopredjeljenje uključujući i pravo na odcjepljenje. Slovenija i Hrvatska neovisnost su proglasile 25. juna 1991. godine. JNA je napala Sloveniju sljedeći dan. U Hrvatskoj su prvi sukobi počeli u aprilu 1991. godine, a vojne operacije većih razmjera u septembru 1991. godine.

Raspad Jugoslavije otvorio je rasprave o budućnosti Bosne i Hercegovine. Taj proces nisu pratile samo izrazito oprečne i sukobljene političke koncepcije o budućnosti BiH već i gotovo opipljive naznake ratnog sukoba. Hrvatska politika u BiH u skladu sa stavom Hrvatske zalagala se za konfederalizaciju Jugoslavije, dok je srpska politika također u skladu sa stavom srpske nacionalne politike tražila unitarnu Jugoslaviju. U početku krize na prostoru bivše Jugoslavije bošnjačka politika se prvo zalagala za očuvanje Jugoslavije. „Bošnjačkom narodu je opstanak Jugoslavije odgovarao. „Moj glavni motiv da se Jugoslavija očuva bio je taj što je bošnjački narod bio naseljen u dugom pojasu od Novog Pazara pa sve do Zagreba. I svako cijepanje Jugoslavije dovodi do cijepanja bošnjačkog naroda do kojeg mi je bilo jako mnogo stalo. Na koncu bio sam dužan da se o njemu staram, ne samo kao njegov pripadnik nego i kao njegov izabrani predsjednik“ (Izetbegović 2000; prema Tuđman 2005: 54). Jedna od opcija bošnjačkog vodstva bila je i krnja Jugoslavija u čijem sastavu bi ostala BiH. Takva politika bila je dobrim dijelom utemeljena na strahu od srpske reakcije zbog koje je SDA dugo bila spremna na kompromise. Adil Zulfikarpašić je odnos Muslimana prema Srbima sažeo u jednoj rečenici: „Za Muslimane nije opasno ako se Hrvati osjećaju ugroženim, ali da je životno opasno ako se Srbi osjećaju ugroženim i da ne mogu živjeti s nama“ (Đilas, Gaće 1996: 182). Kada je postalo sasvim očito da je zajednička demokratska država nemoguća i da se postojeća raspada, a svim njenim mehanizmima upravljaju Srbi, bošnjačka i hrvatska strana vide jedino rješenje za svoj opstanak u nezavisnoj BiH.

Kao pravni temelj na putu priznanja BiH kao nezavisne države poslužit će Amandman XL na Ustav od 31. srpnja 1990. godine. Amandmanom je BiH definirana kao suverena demokratska država ravnopravnih građana, naroda BiH – Muslimana, Hrvata, Srba i pripadnika drugih naroda i narodnosti. Amandman je proveo najradikalniju ustavnopravnu transformaciju države prema izazovima stvaranja građanske demokracije, načelima privatnog vlasništva i slobodi poduzetništva, kao i jasnijim određenjima općih, političkih i građanskih prava (Fabijanić Gagro, Vukas 2008: 1179). Institucionalna konsolidacija značila je prvi korak kojim je započeo proces transformacije BiH u demokratsku državu. Okolnosti odvijanja tog procesa bile

su na granici izbijanja oružanih sukoba između vlasti BiH, s jedne, i JNA i paravojsnih srpskih jedinica, s druge strane. Sljedeći korak bilo je usvajanje Memoranduma o nezavisnosti – pisma o namjerama BiH 14. 11. 1991. u Skupštini BiH, istina bez glasova srpskih zastupnika koji su napustili zasjedanje, a zatim po direktivama Beograda 24. 11. 1991. konstituirali tzv. Skupštinu srpskog naroda.

PONAŠANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

Međunarodna zajednica je bila zatečena događanjima u Jugoslaviji. Prva aktivnost međunarodne diplomatije o Jugoslaviji uslijedila je tek krajem juna 1991. godine, kad je rat već počeo u Sloveniji. Kako je postajalo sve očitije da se situacija ozbiljno komplicira, u septembru je u Haagu započela s radom Mirovna konferencija Europske zajednice o Jugoslaviji, na čijem čelu je bio bivši britanski ministar vanjskih poslova lord Peter Carrington. Konferencija je zasjedala od 7. septembra do 12. decembra, a imala je zadaću riješiti političke odnose između republika u procesu raspada Jugoslavije. Okupila je sve predstavnike jugoslavenskih republika, Predsjedništvo i Savezno izvršno vijeće. Razmatrane su ideja o formiranju slobodne zajednice nezavisnih država i ideja o prihvatanju republičkih granica kao državnih. Oba prijedloga Milošević je odbio insistirajući da, ako dođe do raspada Jugoslavije, etničke granice budu državne granice. Konferencija je utemeljila i Arbitražnu komisiju¹³ na čije čelo je postavljen sudija Ustavnog suda Francuske Robert Banditer zbog čega je komisija nazvana Banditerovom komisijom. Komisija je 20. 11. 1991. godine usvojila Mišljenje br. 1 kojim je potvrđeno da je Jugoslavija u procesu dezintegracije. Prema nalazu Banditerove komisije, čiji su rezultati verificirani od EZ, SFRJ je prestala postojati raspadom, a ne otcjepljenjem pojedinih država, što znači da je Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) nova država s jednakim pravima i obvezama kao i četiri druge nasljednice: BiH, Hrvatska, Makedonija i Slovenija. To je također značilo da nijedna nova država na području Jugoslavije nije imala pravo na nasljedovanje Jugoslavije. Drugim riječima, sve države nastale na području bivše SFRJ imaju status država sukcesora, odnosno niko nema status države – prethodnika, shodno Bečkim konvencijama o sukcesiji država u odnosu na državnu imovinu, arhive i dugove, iz 1983. godine, i u odnosu na ugovore iz 1978. godine (Begić 1996: 35).

¹³ Arbitražnu komisiju su sačinjavali: Robert Badinter, predsjednik Ustavnog suda Francuske, Jose Maria Ruda, bivši predsjednik Međunarodnog suda pravde (Argentina), Francisko Paolo Casavola, predsjednik Ustavnog suda Italije, Elizabeth Palm, sudija Evropskog suda za ljudska prava (Švedska) i Roman Herzog, predsjednik Ustavnog suda Njemačke

Vijeće sigurnosti UN predvođeno Cyrusom Vanceom postupno je od Evropske zajednice počelo preuzimati vođenje pregovora, dok je i dalje Carringtonu bilo prepušteno ravnanje političkim pitanjima. Procjenjujući razvoj prilika u istočnoj Evropi i Sovjetskom savezu, a s ciljem izrade jedinstvenog pristupa spram novih država, Ministarsko vijeće EZ 16. 12. 1991. godine usvojilo je Smjernice za priznavanje novih država u istočnoj Evropi i Sovjetskom savezu. Isti dan usvojena je i Deklaracija o Jugoslaviji u kojoj je EZ izrazila spremnost da prizna nezavisnost svim jugoslavenkim republikama koje žele biti priznate kao nezavisne države, a spremne su ispuniti postavljene uvjete do 23. prosinca 1991. godine. Uvjeti su se odnosili na poštivanje ljudskih prava i prava nacionalnih i etničkih grupa, nastavljanje podupiranja napora generalnog sekretara i Vijeća sigurnosti UN i nastavljanje Konferencije o Jugoslaviji. Mišljenjem broj 3 Arbitražne komisije definirano je da se granice između bivših federalnih jedinica smatraju državnim granicama i da se ne mogu mijenjati silom. Temeljem smjernica i deklaracija Predsjedništvo i Vlada SR BiH uputili su 21. 12. 1991. godine zahtjev Evropskoj zajednici za priznavanje suvereniteta i nezavisnosti BiH. Arbitražna komisija Mišljenjem broj 4 odbacila je zahtjev Predsjedništva i Vlade za priznanjem nezavisnosti SR BiH uz obrazloženje da se zahtjevu nisu pridružili srpski članovi Predsjedništva. Zbog toga je Komisija kao uvjet priznanja BiH navela obavezu održavanja općeg referenduma pod međunarodnim nadzorom.

REFERENDUM I MEĐUNARODNO PRIZNANJE BiH

Skupština SR BiH usvojila je 25. 1. 1992. godine Odluku o raspisivanju referenduma o suverenosti i nezavisnosti BiH. Za skupštinsku odluku o referendumu glasali su svi Bošnjaci i Hrvati te jedan dio Srba iz građanskih stranaka, dok su protiv bili poslanici Srbi, koji su prije glasanja na prijedlog Srpske demokratske stranke (SDS), predvođene današnjim haškim optuženikom i osuđenikom¹⁴ Radovanom Karadžićem, napustili zasjedanje. Održavanje referenduma određeno je za 29. februar i 1. mart 1992. godine. Skupština SR BiH je tražila da se građani odrede prema pitanju: *Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu kao državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?*

¹⁴ 20. 03. 2019. godine Žalbeno vijeće Mehanizma za međunarodne kaznene sudove presudilo je bivšem lideru bosanskih Srba Radovanu Karadžiću na doživotnu kaznu zatvora, kriv je za genocid, zločine protiv čovječnosti, za etničko čišćenje Muslimana i Hrvata u BiH, za višegodišnje teroriziranje Sarajeva i za uzimanje pripadnika UN-a za taoce.

Referendum građana BiH o suverenosti i nezavisnosti BiH održan je pod kontrolom međunarodnih posmatrača i po uputstvima međunarodne zajednice. Od ukupnog broja glasača 3.253.847 na referendum je izašlo 2.073.568 građana s pravom glasa ili 64,31%. Važećih glasačkih listića bilo je 2.067.969 ili 64,14%. Od ukupnog broja onih koji su glasali ZA je bilo 2.061.932 glasača ili 99,44% dok je protiv glasalo 6.037 ili 0,29%, a nevažećih listića bilo je 5.227 ili 0,25%. Republička izborna komisija saopćila je i službeno proglasila rezultate Referenduma 6. marta 1992. godine, pa se smatra da je od tog datuma Republika Bosna i Hercegovina suverena i nezavisna država sa međunarodnim subjektivitetom (subjekt međunarodnog prava). Predsjedništvo BiH u funkciji Skupštine potvrdilo je Izvještaj o referendumu, istovremeno donoseći Uredbu sa zakonskom snagom o provođenju Odluke o republičkom referendumu. Rezultati referenduma prema kojem je za neovisnu BiH glasalo 99,4% glasača govore o tome da je država nastala pristankom većine. Pozitivan ishod referenduma o osamostaljenju BiH je bio uslov za njeno međunarodno priznanje.

Republiku Bosnu i Hercegovinu je kao suverenu, nezavisnu i cjelovitu državu prva priznala Bugarska, 15. januara 1992. godine, a Evropska zajednica 6. aprila iste godine kada je zvanično i otpočela agresija. Susjedna Hrvatska i SAD-e priznale su Republiku Bosnu i Hercegovinu dan kasnije, 7. aprila 1992. godine. Od tada, Bosnu i Hercegovinu priznalo je 175 zemalja, a u punopravno članstvo UN-a primljena je 22. maja 1992. godine. Na sjednici Predsjedništva BiH 8. aprila 1992. godine promijenjen je naziv Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u Republika BiH. Predsjedništvo je posebnom uredbom sa zakonskom snagom utvrdilo privremeni grb i zastavu BiH. Međunarodnim priznanjem BiH je formalno prestala egzistirati u sastavu SFRJ. Postala je neovisna država i u međunarodnim odnosima samostalan faktor.

Međunarodno priznanje znači za narod(e) jedne nove države najveću sigurnost za očuvanje njegova identiteta. Priznanje je jamstvo da će poštovati identitet, a to je zapravo onaj temelj na kojem počiva trajnost, snaga, sigurnost i vrijednost jedne nacije. Priznanje izbacuje narod iz anonimnosti i političkog nepostojanja u onu zajednicu naroda gdje pristaje po svom etičkom, vrijednosnom, političkom i društvenom stanju i nagnućima. Međunarodnim priznanjem i prijemom u UN Bosna i Hercegovina je stekla određena prava koja su zaštićena Poveljom UN, između ostalih, i pravo na suverenost (nezavisnost) i pravo na opstanak (samoodržanje). Ova osnovna prava, koja isključivo pripadaju državi, zagwarantirana su Poveljom UN-a. Vijeće sigurnosti UN u periodu od 25. 9. 1991. do 12. 7. 1995. godine donijelo je 73 rezolucije i niz predsjedničkih saopćenja vezanih za Bosnu i Hercegovinu, a najvažnija od njih su svakako

one rezolucije koje se tiču prijema R BiH u UN: Rezolucija 755 (1992.), Rezolucija o povlačenju¹⁵ JNA sa prostora R BiH 752 (1992.), zatim uvođenje sankcija SR Jugoslaviji 757 (1992.), odbijanje automatskog članstva SR Jugoslavije u UN-u 777 (1992.), zabrana vojnih letova iznad BiH 781 (1992.), Odluka o formiranju Međunarodnog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji 808 (1993.), uspostava "zona sigurnosti" – Sarajevo, Tuzla, Žepa, Goražde, Srebrenica¹⁶ i Bihać 824 (1993.), Rezolucija o etničkom čišćenju u Banja Luci i Bijeljini 941 (1994.), Rezolucija o imenovanju tužioca Međunarodnog suda za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji 936 (1994.), itd.

R. Holbrooke u knjizi *Završiti rat* piše kako je upravo u vrijeme Vance-Carringtonove akcije EZ bila suočena sa najkontroverznijom odlukom priznati ili ne Hrvatsku kao neovisnu državu. Spomenuti dvojac je isticao da bi priznavanje Hrvatske povuklo lanac reakcija koje bi kulminirale ratom u BiH. Kako je Njemačka bila najveći zagovornik priznanja Hrvatske, zbog toga je često optuživana da je potaknula rat u Bosni. „Iako je bilo jasno da će do sukoba doći jer Zapad neće intervenirati, na Njemačkoj su lomili kola za ono što se desilo u Bosni ljudi koji su nastojali odvratiti pažnju od svojih neuspjeha“ (Holbrooke 1998: 31).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Treći talas demokratizacije u Evropi svoju kulminaciju dostigao je sa rušenjem berlinskog zida i urušavanjem socijalističkog bloka. Socijalizam nije sišao s povijesne pozornice samo zbog toga što je svojim pogreškama bio istrošen, već se pokazao konceptualno spornim i neprovedivim projektom. Taj događaj i svijest o njemu od epochalne je važnosti za svijet u kojem živimo. Slom komunističkog projekta rezultirao je raspadom sovjetske, jugoslavenske i čehoslovačke federacije.

¹⁵ Rezolucija 752 (1992.) od 15. 05. 1992. godine – Povlačenje JNA sa područja R BiH. Vijeće zahtijeva poštivanje principa da je svaka promjena granica silom neprihvatljiva, nadalje zahtijeva da sve zainteresirane strane u BiH odmah zaustave dještva, da se odmah prekinu svi oblici miješanja izvana, kao i pokušaji promjene etničkog sastava stanovništva i da one jedinice JNA i dijelovi Hrvatske vojske budu povučeni ili podređeni organima Vlade R BiH ili da budu raspušteni i razoružani, a da njihovo oružje bude stavljeno pod efektivnu međunarodnu kontrolu.

¹⁶ Pored grupne rezolucije o zaštićenim zonama Vijeće sigurnosti donosi Rezoluciju broj 819 (1993.) od 16. 4. 1993. godine u kojoj navodi: „Savjet zahtijeva da sve strane tretiraju Srebrenicu i okolinu kao zaštićenu zonu gdje se zabranjuje svaki oružani napad i drugi akt neprijateljstva. On, također, zahtijeva trenutno povlačenje paramilitantnih jedinica bosanskih Srba oko tog grada, kao i obustavu oružanih napada na grad; zatim zahtijeva od Generalnog sekretara da poduzme mjere da se povećaju snage UNPROFOR-a prisutne u Srebrenici, kao i da se osigura nesmetan prijevoz bolesnih i ranjenih i donese odluku o slanju misije članovima Vijeća da se uvjere, na licu mjesta, o situaciji u BiH“.

Krajem 1990. godine CIA je u svom izvještaju tačno procjenila da će Jugoslavija prestati funkcionirati kao savezna država unutar jedne i raspasti se unutar dvije godine. Sve alternative raspadu, pogotovo konfederalni plan koji su u to vrijeme predlagale Slovenija i Hrvatska, morale su, prema tom izvještaju, biti poražene. Najvjerojatniji scenarij za međurepubličko nasilje bio je da Srbija, potpomognuta nezadovoljnim srpskim manjinama u drugim republikama, krene prema aneksiji osporavanog teritorija unutar velike Srbije, s masovnim ubijanjem, protjerivanjem i krvavim razmjenama stanovništva.

Rasprave i analize koje objašnjavaju uzroke raspada Jugoslavije navodile su nemali broj razloga koji se mogu svesti pod argumente ekonomske krize, nacionalizma, kulturnih razlika jugoslavenskih naroda, promjena u međunarodnoj politici, uloge različitih ličnosti u stvaranju i razaranju jugoslavenske države, strukturno-institucionalne razloge te ideološke argumente. U radu smo iznijeli osnovne argumente koji potkrepljuju tezu da je organizirana akcija stvaranja velike Srbije od strane srbijanske političke, vjerske, akademske i vojne elite predvođene Slobodanom Miloševićem pravi uzrok raspada Jugoslavije. Ti argumenti su:

- program SANU i realizacija ključnih ciljeva,
- Miloševićovo poništenje autonomije Kosova i Vojvodine i, praktično, ukidanje Ustava Jugoslavije iz 1974, koji su autori u Memoranduma SANU naveli kao jedan od najvećih problema Srbije,
- Razgovor povjesničarke Latinović sa akademikom Antonijem Isakovićem, 1987. potvrđuje dokaze o pripremama Srbije za rat.
- Milošević je objavio da ‘svi Srbi moraju da žive u jednoj državi’, čime je zanemarena činjenica da su republike bile države, i time otvorio put prekrajanju granica. Upravo insistiranje na samoodređenju naroda Tužilaštvo u Hagu smatra načinom da se postigne *de facto* Velika Srbija.
- Hrvatski Srbi otpočeli su sa demonstracijama i drugim aktivnostima tokom 1989., tvrdeći ‘ovo je Srbija’. Dešavalo se to prije nego što je u Hrvatskoj došlo do bilo kakvog političkog razvoja koji je mogao predstavljati opasnost za opstanak i status Srba u Hrvatskoj.
- Tužilac u Hagu je utvrdio da se šest velikih tema iz Memoranduma SANU pojavljuju u govoru Miloševića na Gazimestanu.
- Međunarodna zajednica inzistirala je na republičkim granicama kao državnim granicama. Srbija nije odustajala i osvaja teritorije u Hrvatskoj. Granice tzv. Republike Srpske Krajine se pokušavaju uspostaviti na liniji Virovitica-Karlovac-Karlobag.

- Snaga za očuvanje Jugoslavije kod SKJ i odgovornih državnih institucija bila je slaba i nedovoljna da se suprostavi organizovanoj zločinačko-zavjereničkoj grupi na čelu sa Miloševićem. Ključno za agresivnu Miloševićevu politiku bilo je to što je JNA prihvatila partnerstva s Miloševićem
- Jugoslavenski ustavni sistem razoren je u maju 1991. godine kada je hrvatski predstavnik trebao preuzeti položaj predsjednika Predsjedništva SFRJ.

Odgovor na agresivnu politiku republička rukovodstva su pronašla u sprovođenju referendumā o neovisnosti. U Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji i Sloveniji održani su referendumi. U Hrvatskoj je 88,2% građana poduprla neovisnost, u Sloveniji 86% u Makedoniji 74%. Rezultati referendumā su jasno pokazali da se velika većina stanovništva izjasnila za izlazak iz zajedničke države, što je bilo legitimno i legalno na temelju procedura navedenih u republičkim ustavima.

Međunarodna zajednica je sa zakašnjenjem reagirala na događaje u Jugoslaviji. Oba prijedloga međunarodnih posrednika Milošević je odbio. Svojim čvrstim stavom da se granice ne mogu mjenjati nasilnim putem međunarodna zajednica nije uspjela odvratiti Miloševića od planiranih ratnih opcija.

Banditerova komisija je uradila nalaz, čiji su rezultati verificirani od EZ. Po ovom nalazu SFRJ je prestala postojati raspadom, a ne otcjepljenjem pojedinih država, što znači da su sve nove države s jednakim pravima i obvezama. Drugim riječima, sve države nastale na području bivše SFRJ imaju status država sukcesora.

Analizirali smo i dileme kod bošnjačke političke elite, kao i čvrsto opredjeljenje za referendum i nezavisnost. Republiku Bosnu i Hercegovinu je kao suverenu, nezavisnu i cjelovitu državu prva priznala Evropska zajednica 6. aprila iste godine kada je zvanično i otpočela agresija. Susjedna Hrvatska i SAD-e priznale su Republiku Bosnu i Hercegovinu dan kasnije, 7. aprila 1992. godine. Od tada, Bosnu i Hercegovinu priznalo je više od 175 zemalja, a u punopravno članstvo UN-a primljena je 22. maja 1992. godine.

Međunarodnim priznanjem i prijemom u UN Bosna i Hercegovina je stekla određena prava koja su zaštićena Poveljom UN, između ostalih, i pravo na suverenost (nezavisnost) i pravo na opstanak (samoodržanje). Ova osnovna prava, koja isključivo pripadaju državi, zagarantirana su Poveljom UN-a. Vijeće sigurnosti UN u periodu od 25. 9. 1991. do 12. 7. 1995. godine donijelo je 73 rezolucije i niz predsjedničkih saopćenja vezanih za Bosnu i Hercegovinu.

LITERATURA

1. Banac, Ivo (2001), *Raspad Jugoslavije*, Durieux, Zagreb
2. Begić, Kasim I. (1996), *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Dejtonskog sporazuma*, Sarajevo
3. Binder, David (1990), "Evolution in Europe: Yugoslavia Seen Breaking Up Soon", *New York Times*, 28. 11. 1990., str. A7
4. Chossudovsky Michel (2008), *Globalizacija bijede i novi svjetski poredak*, Prometej, Zagreb
5. Delalić, Medina, Suzana Šaćić (2007), *Balkan bluz - Bosanska hronika 1975-1995*, autorsko izdanje, Sarajevo; dostupno na <http://www.e-novine.com/feljton/32506-Duhovni-krov-Velike-Srbije> ; pristup 24. 11. 2009.
6. Dujić, Andrija (1993), *Suvremeni politički sustavi*, Pravni fakultet, Split
7. Đilas, Milovan, Nadežda Gaće (1996), *Bošnjak Adil Zulfikarpašić*, Bošnjački institut Zurich, Globus, Zagreb
8. Fabijanić Gagro, Sandra, Budislav Vukas (2008), "Pravna priroda i politička pozadina oružanih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini", u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 58/2008, str. 1159-1200
9. Hafner-Fink, Danica (1995), "The Disintegration of Yugoslavia", u: *Canadian Slavonic Papers*, September-December 1995, 37 (3), str. 339-356.
10. Holbrooke, Richard (1998), *Završiti rat*, Šahinpašić, Sarajevo
11. Huntington, Samuel (1997), *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Izvori d. d., Zagreb
12. Izetbegović, Alija (2005), "Dvije strane Rubikona", u: *Bosna i Hercegovina. 1990 – 2025.*, ur. M. Tuđman (2005), UHIP, Zagreb
13. Kovačev, Simeon, Zdenko Matijaščić, Josip Petrović (2006), "Vojnoindustrijski kompleks SFRJ", *Polemos IX /2006*, str. 127-203.
14. Kukoč, Mislav (1995), "Konfesije i postkomunistički sukob civilizacija", u: *Društvena istraživanja*, 4/1995, str.937-948
15. Brosse, Renaud de la, "Politička propaganda i projekt Svi Srbi u jednoj državi", http://www.yuhistorija.com/serbian/ratovi_91_99_txt01c8.html; Pristup 23. 4. 2018.
16. Mamula, Branko (2000), *Slučaj Jugoslavije*, CID, Podgorica
17. Marijan, Davor (2006), "Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja", *Polemos - časopis za interdiciplinarna istraživanja rata i mira*, IX/2006, Zagreb, str. 11-47.

18. Pavić, Radovan (1998), "Novi NATO na osnovici dokumenata", *Politička misao*: Vol. XXXV/1998, Zagreb, br. 1, str. 88-118
19. Stanković Pejnović, Vesna (2010), "Raspad Jugoslavije", *Teme*, br.2 str. 601-618.
20. Tomac, Zdravko (1994), *Paukova mreža balkanskog krvnika – Pokušaj stvaranja Velike Srbije*, Birotisak, Zagreb
21. Zimmerman, Warren (1997), *Izvor jedne katastrofe*, Globus International, Zagreb

THE BREAKUP OF THE SFRY AND THE BEHAVIOR OF KEY POLITICAL ELITES

Summary:

In this paper, the author analyzes the key political factors and political events that led to the breakup of the SFRY. Reactions in Slovenia, Croatia and Macedonia to the pressures of the Serbian political elite, as well as reactions in Bosnia and Herzegovina during this period. Responsibilities of BiH's political elite towards the SFRY and towards BiH, ie the citizens of BiH lead to a referendum on the independence of BiH. The disintegration of Yugoslavia, the international recognition of Bosnia and Herzegovina, represent, in contemporary history, significant historical political events that are difficult to fully explore. The author emphasizes the importance of the democratic, civilized struggle of the political leadership of Bosnia and Herzegovina and international recognition through UN resolutions to preserve the rain of Bosnia and Herzegovina, as well as the behavior of political elites.

Key words: political elites; SFRY; Bosnia and Herzegovina; referendum; international recognition

Adresa autora
Author's address

Izet Hadžić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
izeth@bih.net.ba